

Una aportación necesaria para dilucidar, fijar y explicar la forma de los apellidos, con sus orígenes y deformaciones

Francesc de B. Moll y los apellidos catalanes

Francesc de B. Moll
«Els llinatges catalans
(Catalunya, País Valencià,
Illes Balears)
Assaig de divulgació
lingüística»
Mallorca, Editorial Moll,
1982
Els treballs i els dies, 23

DIFFICILMENTE se puede abordar, en los arduos dominios de la lingüística, un tema tan seductor para la mayoría de los mortales como el antropónimo, o sea, el de los apellidos, herencia natural, en algún caso enojosa, que se transmite gratuitamente de padres a hijos. Será rara la persona a quien, por lo menos en alguna ocasión, no se le haya ocurrido informarse sobre el origen y significado de su apellido. Es ya, en este sentido, muy remoto, más que milenario, el prurito de «ennoblecer» ciertos apellidos, en una época más avanzada del árbol genealógico, dándole un tinte extranjerizante, inusual, fantástico y, en suma, desorientador. De aquí las grafías «Pursell», «Porcel» o «Pörcel», simples variantes de «Porcell»; o las de «Hors», «Orts», «Ors», deformaciones de «Horts»; recuerdo un caso extremo en una lista de alumnos: un «De Scals», evidente desunión, por veleidad nobiliaria (localicé la fecha del estropicio), de un modesto «Descals» («Descalç»). Son incontables los ejemplos de pareja indole y falacia.

Se impone, cómo no, la urgencia de poner orden en semejante desconcierto, aún reconociendo de antemano que las grafías erróneas —presentes en cualquier lengua— oponen la más dura resistencia a su originaria restitución. Sólo triunfan aquí los más audaces. Podría decirse, en breve e inexacta síntesis, que el repertorio de apellidos de Francesc de B. Moll persigue, como resultado de sus indagaciones etimológicas, dicho objetivo. De sobra conoce nuestro filólogo, y lo confiesa sin reservas, que su labor —pese a su formidable bagaje de datos y conocimientos, añadidos aquí— no puede ser hoy por hoy definitiva ni completa. No basta decir que el estudio de los nombres propios (de persona o lugar) forma una de las partes más difíciles de la investigación etimológica; es, además, uno de los campos lingüísticos que hasta hoy habían tenido un cultivo más bien pobre y superficial entre nosotros.

Como se sabe, y él mismo lo confiesa —puesto que ha podido beneficiarse de sus hallazgos en muchas ocasiones—, es el profesor Joan Coromines el que tiene hecha la recolección de todos los materiales para el monumental «Onomasticon Cataloniæ», en el que se incluirán y estudiarán científicamente muchos miles de topónimos y antropónimos, prácticamente todos, de las tierras catalanas. Como proclama Francesc de B. Moll, «és una de les empreses onomàstiques més importants del món», pero desgraciadamente «passaran anys abans que se'n publiquin els resultats». El panorama, por supuesto, es capaz de desanimar, en este sentido, al más arriscado o de sumirle en la más bo-

rrascosa oscuridad mental. Francesc de B. Moll, tras la conclusión de su ciclópea empresa de los diez volúmenes del «Diccionari Català-Valencià-Balear», no podía ser víctima de tal desaliento. Su ciencia lingüística y etimológica descansa, pese a las naturales deficiencias de los conocimientos de hoy, sobre bases firmes. Su aportación era necesaria, inexcusable, en estos momentos. ¿Aunque revistiera cierto carácter provisional? Sólo el sabio, realmente sabio, conoce y reconoce sus propias limitaciones. De aquí, el subtítulo de la obra que nos ocupa: «Assaig de divulgació lingüística». Nos llamamos, por tanto, ante un trabajo no definitivo, no de erudición ni de grandes novedades para el especialista, no, por otra parte, al estudio de los nombres personales como palabras, no como elementos de la historia de las familias.

El mismo autor de «Els llinatges catalans» siente el deber de precisar, desde las líneas preliminares del libro, aunque tal vez con excesiva modestia, dichos tres matices. No puede registrar todavía «todos» los apellidos catalanes, pero sí los más difundidos —más de 11.100—; con todo, ni aun ante cada uno de esta respetable cifra puede darse una seguridad indiscutible en la solución etimológica. Sin contar la sección especial dedicada a nombres de dudoso origen, no raramente asoma la perplejidad o la posibilidad de

Ante los avances de la lingüística

Han pasado casi veinticinco años desde que el filólogo Francesc de B. Moll, tan admirado por todos, publicó (en 1959) la primera edición, hace tiempo agotada, del presente estudio de antroponomástica. No en balde transcurren los días. Para la ciencia lingüística, cuyos progresos son cada día más considerables, y a veces espectaculares, el decurso de los años supone incasantes modificaciones o ampliaciones en el acopio de datos documentales y, por tanto, en los puntos de vista. La utilísima obra de Francesc de B. Moll ha sufrido felizmente estos efectos o resultados. Si en la primera edición se habían inventariado unas seis mil grafías de apellidos catalanes, la cantidad se ha casi duplicado ahora; a ello hay que añadir la solícita y honda revisión del texto, de acuerdo con los avances aludidos. La segunda edición resulta de esta forma, en la práctica, una obra nueva.

interpretaciones diversas para un buen número de los explicables. He aquí la grandeza y la miseria de la ciencia que se abre camino por un terreno de incontables y continuas rectificaciones.

La característica más notable, sin duda, en esta enorme agregación de luces y sombras es la claridad con que Francesc de B. Moll expone su doctrina. Para ello divide su obra en dos partes: una general, de carácter histórico-descriptivo, sobre la formación, clasificación y constitución de los apellidos; otra, de índole analítica, en la que se da, en siete compartimientos, el vocabulario de dichos nombres. A fin de facilitar la consulta, que no siempre se hará cómoda ante la múltiple división, un índice alfabético reúne todos los apellidos estudiados. Lástima que dicho índice sólo abarque los nombres de la parte analítica; de esta forma, no figuran en él ciertos apellidos raros, como «Macabich», o más frecuentes, como «Salom», debidamente explicados en la parte histórico-descriptiva.

Miquel DOLÇ

El llibre català

«Guissona», per Eduard Camps Cava i Joan Santaclària

Guissona és una vila de la comarca de la Segarra, capital de la plana del mateix nom integrada per una vintena de pobles. El seu nucli de població es va formar a l'Edat del Ferro, entre 700 i 500 anys abans de Crist. I amb motiu del 22 centenari de l'arribada dels romans al poble, ara ha sortit un llibre de més de setcentes pàgines, en el qual Joan Santaclària i Pujol hi recull tot el que sobre la història de Guissona havia deixat escrit el metge que n'era fill Eduard Camps i Cava. En ell podem seguir-hi el que fou el poble a l'època paleolítica, en els temps de la cultura ibèrica i en els de la romana, i després amb la Reconquesta. Hi vivim també el que fou el senyoriu «Obra» de Fluvià, com hi fou instituït a Guissona el primer Capítol de Canonges, i com hi hagué també el primer Centre Escolari de la península, gràcies al bisbe d'Urgell Pau Duran, fill d'Esparreguera que era, amb la col·laboració del P. Melcior Alacchi, escolapi sicilià. Però aquesta primera escola pia, va lligada amb la gran personalitat de Josep de Calasanc, fill de Peralta de la Sal, a l'Alta Llitera, on hi va néixer el 1557, ordenat capellà en 1583 al palau episcopal de Sanauja. Desde la cúria diocesana d'Urgell, Josep de Calasanc se sentia ben lligat a Guissona, i d'aquí en vingué que des de

Roma fes per la fundació al poble del primer centre escolapi d'Espanya. D'entre els quaranta nou documents que en aquest llibre hi són reproduïts de la correspondència de Josep de Calasanc amb el P. Alacchi val la pena de reproduir-ne uns textos ben nets i clars. Des de Sanauja villa veïna de Guissona, on Josep de Calasanc es trobava, li deia a l'escolapi sicilià: «Si Déu es complau que sigui realitat el Noviciat —a Guissona— procuraré destinar-hi oportunament alguns religiosos aptes, puix espero que n'esdevindrà un gran benefici a aquesta Nació —Catalunya— que, vers els estrangers que es comporten amb ella com cal, és amable i generosa, més que qualsevol altra nació» Així ho signava Josep de Calasanc el 22 de març de 1638. L'onze de juliol del mateix any des de Roma li escrivia novament al pare Alacchi que era a Guissona el que havia de nomenar els novicis de l'Escola Pia: «amb tot, Vostra Reverència no donarà el nostre hàbit a ningú fins que ells no seran ací, procurant no molestar ni enutjar ningú... ans procurarà tractar tothom amb gran mansuetud, perquè la Nació Catalana no té parió en el món per als qui es comporten bé amb els seus nadius, encara que esdevé tot el contrari envers els qui no la tracten així.» I en altra carta de 4 de

setembre de 1638 insistia: «...advertint-li que la nació catalana és singular amb benvolença vers els que la tracten rectament, perquè son persones pràctiques i de gran seny i prudència, com Vostra Reverència ho experimentarà tractant-los» Com pot veure's, Josep de Calasanc —després santificat— vivia plenament el sentit de la nació catalana i dels seus ciutadans. En aquest llibre de 730 pàgines en paper «couché» tan ben compost per Joan Santaclària i amb moltes il·lustracions, hi trobem les figures de Jeroni Ferrer el canonge poeta de Guissona autor del Cant als poetes catalans, Pere Castelló i Ginestà, vescomte de Guissona, marquès de la Salut, creador que fou de l'actual carrera de metge-cirurgià, fundador del Colegio San Carlos, de Madrid; i la biografia de tantes altres personalitats que fan honor a Guissona. Aquest llibre tan bo es completa amb una muscel·lània guissonenca sobre temes monogràfics, folklore, semblances guissonenques, tot acompanyat de una bona tria de fotografies que il·lustren el text, i Montserrat Sanmartí Vilaplana ni ha posat un estudi sobre la «lesona romana» que se'n deia al temps dels romans.

J.V.

«Del català a l'escola a l'escola catalana»

Joaquim Arenas i Sampera i Ernest Sabater i Siches, de l'equip pedagògic de la Delegació d'Ensenyament del català d'Omnium Cultural han reunit en un volum que han publicat les Edicions de la Magrana, un conjunt de documentació sobre la resistència activa per la llengua i per l'escola que es feu en uns anys difícils, en una constant batalla per la introducció del català a l'escola, quan el professorat, durant quaranta anys havia estat format precisament per a erradicar el català no sols de l'escola sinó de les buques i del pensament de la mainada. Llibre molt instructiu sobre l'esforç fet.

«L'art d'esmaltar», d'Andreu Vilasis

Les Edicions Sirocco han publicat aquest llibre que és una lliçó ben completa de l'art d'esmaltar, escrit pel mestre esmaltador Andreu Vilasis, poeta de les arts del foc, com el qualifica Roger Galitz en la presentació que en fa, i hi diu que l'art d'esmaltar és la conquesta poètica del foc, ni més ni menys. Andreu Vilasis, que fa més de vint-i-cinc anys que fa esmalts i dotze que n'és professor a l'Escola de Llotja ha escrit aquest llibre, amb moltes

il·lustracions, el primer que es publica en català sobre aquest tema, amb el desig d'obrir camins —diu— perquè d'altres puguin anar més lluny, i si més no, se'ls faci més còmoda la travessa. Compendi bàsic de l'esmal al forn damunt metall, Andreu Vilasis ha fet una gran obra que cal esperar que donarà els seus fruits, i mereix agraïment i felicitació.

«La casa», de Joan Amades

Joan Amades, que va dedicar tota la seva vida a l'estudi del folklore català quan va treballar amb més intensitat fou els anys trenta, en què va publicar fins a quaranta dos volums de la Biblioteca de Tradicions Populares, i amb una febril activitat en plena guerra civil, el 1937 va començar a publicar la sèrie «Art popular», i el 1938 ell mateix s'edità «La casa», de només 440 exemplars, apart d'imprimir altres vuit obres. I de «La casa» l'editor José J. de Olarieta n'ha fet una reedició facsimil molt bona, a la sèrie que ve reeditant d'Arxiu de Tradicions Populares. Joan Amades ens hi parla dels estatges primitius, de la cova, dels llits de pastor, de les cabanyes de troncs, de les barraques de vinyaters, carboners, llenyataires i pescadors; del que era la cabanya de pedra de pastors i bestiar, i de les masies, amb comentaris sobre l'amo, la mestressa, l'hereu... El llibre s'acompanya d'il·lustracions de vint i cinc artistes. A

aquesta reedició facsimil hi ha posat pròleg Llorenç Prats, en el qual ens hi dibuixa la personalitat folklòrica de Joan Amades i la gran obra que feu.

«Gramàtica catalana», de Joan Martí i Castell

A la col·lecció El Punt, d'EDHASA, s'hi ha publicat una «Gramàtica catalana» a curs superior, en la qual el seu autor Joan Martí Castell hi parla de qüestions de llenguatge, de la dialectologia i de la fonologia, hi explica la història sociolingüística de la llengua catalana i fer només esment lexicologia i la sintaxi. L'origen i formació de la nostra llengua hi són ben explicats. Cada capítol es completa amb uns exercicis que els alumnes han de fer sobre els temes i els textos d'escriptors i poetes que hi han estat aportats. Ben útil per a aprendre a parlar el català, sobre tot ara que hi ha tants locutors a la Televisió que no el saben i donen tan mal exemple.

Els darrers llibres de poesia

L'espai ens obliga a limitar-nos a fer només esment dels llibres de poesia que es publiquen. El «Poema del vell mariner» de Coleridge, en traducció magnífica de Marià Manent —que prologa aquesta edició bilingüe anglès-català: ha estat publicada pels Llibres del Mail. Els «Poemes» de

Xavier Amorós, el tan bon poeta de Reus, escrits entre 1959 i 1964 han estat publicats per Edicions 62 amb un pròleg de Joaquim Molas i un epíleg de Rosa Cabré. Son els que ens havia donat ja amb els títols «Enyor la terra», «Guardau-me la paraula», i «Qui enganya, para». D'Elvira Cartaña de S. de Ocaña és el llibre en vers i prosa de poemes «Volada d'àngels» que ha sortit imprès per Altés, amb un pròleg de Mossèn Camil Geis i unes il·lustracions de Manuel Sánchez de Ocaña. «Nusos de cristall» conté 56 poemes molt sentits amb predomini de sonets, que Joaquim Serrat i Huguet, metge tocòleg havia anat fent i que els seus fills han publicat ara sense el saber-ho com a homenatge amb motiu d'haver fet vuitanta anys. Imprès a Gràfiques Lumer, «A l'ombra d'un capvespre obscur» és un poemari dramàtic —el primer llibre de poemes— d'estanislao Boada i Montagut, un home ben jove, son versos del 1978-79 i li ha posat pròleg Salvador Espriu. Ha sortit de l'Editorial Moll a la seva col·lecció L'Escorpí, recull David Jou i Miravent és el llibre de poemes «Tapis», que ha sortit publicat per la 62 a la seva col·lecció L'Escorpí recull de sentiment amorós i preocupació cívica que l'autor en diu. I les Edicions del Mall ens han donat «Absència», crònica d'un desamor que en diu Jaume Pont al pròleg que ha posat a aquest llibre del poeta Miquel Alzueta, barceloní del carrer del Vidre.

SKI BAQUEIRA

TODOS LOS REMONTES Y TODAS LAS PISTAS ABIERTAS
ESPELOR DE LA NIEVE:
60 cms. en cota baja y 1,20 cms. a partir de cota 1.800 m.
CURSO INTEGRAL DE SKI Y SKI SEMANA

BAQUEIRA/BERET®

Información y Reservas:

Apartado 60. VIELLA (Valle de Arán). Tels. 973/64 50 25 - 973/64 50 50
Paseo de Gracia, 2. Tels. 318 27 76 y 302 78 12. BARCELONA-7
...y en Agencias de Viaje.

CURSO DESARROLLO PERSONAL ORDEN ROSACRUZ A.M.O.R.C.

Prof. Angel Martín
Días 10, 11, 12 febrero, 20 horas
Hotel Rojas, Rbla. de los Estudios, 117
Inscripción Hotel Royal. Tel. inf. 349-25-08

ESCUELA ESPAÑOLA DE QUIROMASAJE

Abierta la Matricula para un nuevo
primer curso
Informes calle Mallorca, 236, principal. Tels. 215-25-72 — 215-20-92